

SLOVNICA ZA VSAK DAN

Simona Kranjc

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 378.096(497.4)–053.6–051:811.163.6'36(049.5)

V prispevku se avtorica sprašuje, kako smiselno je pričakovanje, da bodo jezikovni uporabniki slovnico uporabljali precej pogosto. Na to vprašanje poskuša odgovoriti z interpretacijo rezultatov kratke ankete, v kateri so študenti slovenistike odgovarjali na vprašanje, kako pogosto uporabljajo slovnico in kaj je po njihovem mnenju lastnost uporabne slovnice.

slovnica, uporabniki jezika, uporabnikov vidik

The author asks how reasonable it is to expect that language users will make frequent use of a grammar. She tries to answer this question by interpreting the results of a short survey carried out among students of Slovene Studies, which asked how often they made use of a grammar and what in their opinion were the characteristics of a useful grammar.

grammar, language users, user perspective

V času, ko sodobne tehnologije napredujejo izjemno hitro in tako rekoč obvladujejo naše življenje, si seveda ne moremo kaj, da se ne bi vprašali, kakšno je stanje v zvezi z digitalizacijo na področju jezikovnih priročnikov, med katere sodi tudi slovnica. In odgovor seveda najprej poiščemo v enem od spletnih brskalnikov. Ponuja se veliko zadetkov, vendar nas le redko kateri pripelje do zelenega odgovora. Najbolj obetavni so tisti, ki nas povežejo s katerim od portalov, kjer najdemo npr. digitalizirane starejše izdaje slovnice (<http://viri.trojina.si/v/slovnice/>; dostop 20. 10. 2015). Na predstavitvenem portalu spletnih jezikovnih virov za slovenščino so dostopne digitalizirane različice sedmih slovenskih slovnice (1886, 1900, 1916, 1934, 1940, 1956, 1964) (<http://viri.trojina.si/>; dostop 20. 10. 2015). Še obsežnejši pa je seznam slovnice, dostopnih v digitalizirani obliki, na spletnem portalu Fran (<http://www.fran.si/slovnice-in-pravopisi/>; dostop 20. 10. 2015). Zagotovo je ta dosežek, torej objava digitaliziranih slovnice od prve iz leta 1584 do danes, izjemno pomemben, saj je tako korpus jezikovnih priročnikov veliko bolj dosegljiv vsem, ki jih ti zanimajo. Če pa iščemo odgovor na aktualno slovnično zadrego, ga žal ne bomo mogli poiskati v elektronski obliki Toporišičeve *Slovenske slovnice* (1. izdaja iz leta 1976 je na portalu Fran sicer obsežno predstavljena, vendar zaradi avtorskih pravic ni dostopna v digitalizirani obliki). Lahko sicer zastavimo vprašanje v jezikovni svetovalnici, ki deluje na portalu Fran, vendar bo na odgovor treba počakati, dokler ga ne bo oblikoval strokovnjak – sodelavec na portalu.

Že bežen prelet naslovov in podnaslovov slovnice nam pove, da jih je večina namenjenih poučevanju slovnice v osnovnih in srednjih šolah. Toporišičeva slovnica pa ima drugačne ambicije. Gre za splošno slovnico sodobnega knjižnega jezika, ki pokriva vse jezikoslovne ravnine.

Pogosto jo obravnavajo kot znanstveno delo, čeprav postavljenih trditev ne utemeljuje oz. ne potrjuje z ustreznimi referenčnimi viri. V pristopu je strukturalistična. Zasnovana je kot sinhrona slovenska slovnica, diahroni vidiki so omenjeni redko (v četrti izdaji iz leta 2000 je dodano poglavje o zgodovini slovenskega jezika). Kombinira opisnost in predpisovalnost, mestoma se dotika tudi pravopisnih tem (npr. pisava zloženk, raba ločil ipd.). V rabi je bila tudi kot visokošolski slovenistični učbenik. Namenjena je predvsem govorcem slovenščine, suverenega govorca slovenščine predvidevata tako metajezik slovnice kot sama razlaga. (Marušič, Žaucer, <http://www.fran.si/slovnice-in-pravopisi/46/1976-toporisic>; 20. 10. 2015)

Ista avtorja (prav tam) o njej pišeta še:

V primerjavi s predhodnimi slovenskimi slovnici je Toporišičeva slovnica opis slovenščine znatno razširila in izpopolnila. Ob nastanku je bila hitro sprejeta kot osrednja slovnica slovenščine, ta status pa ohranja še danes kljub relativni zastarelosti. Trenutno je to še vedno tudi najboljše in ob upoštevanju vseh štirih izdaj skupaj citatno daleč najodmevnejša slovenska slovnica. Nanjo se sklicuje ogromen del tako znanstvenih in strokovnih slovenističnih razprav kot tudi strokovnih in poljudnih jezikovnih priročnikov. V splošni javnosti se ji pogosto pripisuje tudi normativno vlogo, predpisovalni praktiki (lektorji) jo često navajajo kot vir za normativne odločitve. Na njenih dognanjih je do nedavnega slonela večina šolskih učbenikov. S svojim strukturalizmom v slovenskem kontekstu slovnica predstavlja dokončni prelom s tradicionalnim jezikoslovjem na Slovenskem.

Toporišičeva slovnica je trenutno še vedno edina celovita slovenska slovnica in je kot taka standardni referenčni priročnik za večino slovenskega znanstvenega in strokovnega jezikoslovja. Nanjo se večinoma sklicujejo tudi avtorji številnih slogovnih priročnikov in skrajšanih ter prilagojenih slovnicih izdaj (npr. Žagar 1985 idr.). Zaradi svoje predvsem gradivne zastarelosti, obsežnosti in za nejezikoslovca večinoma zahtevnega razpravljalnega jezika je kot priročnik za učenje slovnice za osnovne in srednje šole, tudi gimnazije, večinoma manj primerna.

To vrzel med priročniki, namenjenimi učečim se slovenščine kot prvega jezika na različnih ravneh izobraževanja, predvsem tudi v osnovni šoli, naj bi do neke mere odpravili rezultati projekta Sporazumevanje v slovenskem jeziku, ki sta ga v letih 2008–2013 financirala Evropski socialni sklad in Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (<http://www.slovenscina.eu/>, dostop 20. 10. 2015). Na pedagoškem slovnicih portalu (<http://www.slovenscina.eu/portali/pedagoski-slovnici-portal>; dostop 20. 10. 2015) lahko danes najdemo obravnavanih 24 tem, ki predstavljajo težja mesta v slovenski slovnici za slovenske šolarje. Ta mesta so avtorji portala identificirali z analizo avtentičnih besedil šolarjev, ki so jih popravili njihovi učitelji, vključili pa so jih v korpus Šolar. Tako npr. na učencu razumljiv način predstavljajo zagate pri sklanjanju samostalnikov (npr. besede otrok), jih dopolnjujejo z razmeroma

nezahtevnimi definicijami in dodajajo številne vaje, s katerimi lahko učenci utrjujejo svoje znanje. S tem so avtorji izpolnili svoj glavni cilj, to je

ugotoviti, na katerih mestih imajo učenci in dijaki pri pisanju v slovenščini v resnici probleme, in jim ponuditi razlago in rešitev teh problemov v zanje zanimivi in razumljivi obliki.

V skladu s sodobnimi didaktičnimi trendi in splošnim tehnološkim razvojem družbe smo slovnične vsebine pripravili kot internetni vir. Prednost internetnega medija je predvsem v tem, da omogoča interaktivnost in povezljivost raznovrstnih vsebin. Uporaba slovničnega portala je povsem brezplačna.

Na vsebinski ravni slovnične vsebine določa dejstvo, da so pripravljene na osnovi podatkov iz besedilnih korpusov: temeljijo na sodobnih ugotovitvah o jeziku in predstavljajo sliko realne, žive slovenščine, kakršno uporabljamo tukaj in zdaj. Vsebine pedagoškega slovničnega portala so zasnovane tako, da jih je mogoče uporabljati tako pri pouku slovenskega jezika kot tudi samostojno. (<http://www.slovenscina.eu/portali/pedagoski-slovnici-portal>, dostop 20. 10. 2015)

Avtorji med drugim poudarjajo, da »[j]ezikovni pojavi na slovničnem portalu niso obravnavani abstraktno in sistemsko, ampak praktično uporabno, s čimer je ponujen odgovor na frustracijo učencev in dijakov, ki se pri pouku slovnice sprašujejo, kdaj jim bo 'to v življenju sploh prišlo prav'.« (http://www.slovenscina.eu/portali/pedagoski-slovnici-portal, dostop 20. 10. 2015) Glede na naslovnika je razumljiva odločitev, da pri razlagah skoraj ne uporabljajo jezikoslovne terminologije, da se v poglavjih (temah) osredotočajo na posamezne konkretne primere, ki so obravnavani vsak zase v zaključenem poglavju ...

Taka obravnava slovničnih tem pa zahtevnemu uporabniku, ki želi v priročniku najti kompleksne informacije o sistemu jezika, zagotovo ne zadostuje. To lahko sklepam tudi iz odgovorov na anketna vprašanja, ki sem jih zastavila študentom drugega in tretjega letnika ljubljanske slovenistike. Med zahtevne uporabnike v tem primeru uvrščam ne le jezikoslovce raziskovalce, učitelje in lektorje, marveč tudi študente, ki se bodo v teh vlogah šele preizkusili.

Začetek oktobra sem študentom v anonimni anketi zastavila pet vprašanj, povezanih z uporabo slovnice. Spraševala sem jih po tem,

1. kako pogosto uporabljajo slovnico,
2. katero slovnico uporabljajo,
3. kaj jih v njej moti,
4. katero obliko slovnice bi raje uporabljali, klasično ali elektronsko,
5. kaj je po njihovem mnenju lastnost dobre slovnice.

Predpostavljala sem, da bodo

1. po slovnici posegali pogosto (ne le v času izpitov),
2. kot referenčno slovnico navajali Toporišičevo *Slovensko slovnico*,
3. kot pomanjkljivost navajali predvsem zastarelost gradiva,
4. med obema oblikama raje izbrali elektronsko,

5. med dobrimi lastnostmi navedli sistematičnost, preglednost, aktualnost gradiva (temelječega na korpusu).

Ker je vzorec respondentov nereprezentativen, podatkov sicer ne morem posploševati, lahko pa iz odgovorov vendarle izpeljem nekaj dejstev in stališč, ki bi jih morda kazalo upoštevati pri oblikovanju slovenske slovnice.

Na vprašanja je odgovorilo 10 študentov 3. letnika in 52 študentov 2. letnika. V nadaljevanju bom na kratko povzela odgovore študentov in jih poskušala interpretirati. Pri tretjem in petem vprašanju so vprašani navajali tudi po več lastnosti, zato je skupno število odgovorov večje od števila sodelujočih.

A. skupina (študenti tretjega letnika)

1. Vsi v anketi sodelujoči študenti tretjega letnika uporabljajo slovnico, vendar je njihova uporaba priročnika odvisna od tega, ali gre za izpitno obdobje ali ne. Ocenjujejo, da jo uporabljajo od enkrat do trikrat na mesec (štirje študenti), eden jo uporablja štirikrat in eden petkrat, eden jo uporablja od sedemkrat do desetkrat na mesec, trije pa so odgovorili, da jo uporabljajo samo za študij.
2. Vsi uporabljajo *Slovensko slovnico* Jožeta Toporišiča, ob tem eden dodaja, da več uporablja slovarje. Dva uporabljata prvo izdajo slovnice iz leta 1976, drugi navajajo letnice novejših, tudi prenovljenih izdaj.
3. Na vprašanje, kaj jih v slovnici, ki jo uporabljajo, moti, trije odgovarjajo, da nič, eden kot pomanjkljivost navaja dejstvo, da je (še) ni v e-obliki. Dva menita, da je stara oziroma zastarela, trije, da je nepregledna, med odgovori pa najdemo tudi mnenje, da je zelo izčrpna (vendar tega ne razumem kot njeno pomanjkljivost), da so primeri včasih preenostavni in ne pomagajo pri iskanju odgovora na dilemo, eden od respondentov pa meni, da je včasih v slovnici zaslediti nelogično razporeditev tem v poglavja, kar otežuje iskanje, hkrati pa zapiše tudi to, da je preveč primerov.
4. Za klasično obliko bi se raje odločilo 5 študentov, za e-obliko 4, eden pa navaja, da je izbira ene ali druge oblike odvisna od situacije, kje jo rabi.
5. Med lastnostmi dobre slovnice navajajo njeno elektronsko obliko, ki omogoča lažje iskanje (1 odgovor), razumljivost (1 odgovor), preglednost (5 odgovorov), kamor umeščajo tako strukturno preglednost in logično urejenost vsebine od splošnega k posebnemu, kot tudi čisto tehnične rešitve, od oblik črk do razmika med vrsticami, eden meni, da bi morala biti slovnica barvita, eden pa, da bi morala odražati konsenz jezikoslovcev glede definicij. Eden od vprašanih pa meni, da lahko Toporišičeva slovnica služi kot zgled.

Iz odgovorov v anketi sodelujočih študentov tretjega letnika lahko torej sklepamo, da jih večina slovnico sicer uporablja, vendar nekateri izključno kot študijsko gradivo. Uporabljajo samo *Slovensko slovnico* Jožeta Toporišiča, kar je razumljivo, saj druge, ki bi ustrezala njihovem namenu, žal ni. Polovica študentov preferira klasično knjižno izdajo slovnice, ki bi po njihovem mnenju morala biti bolj pregledna, iz

odgovorov pa tudi sklepamo, da bolj oblikovno privlačna. Zanimivo se zdi stališče, da bi morala slovnica predstavljati konsenz celotne stroke in ne avtorja oz. avtorske ekipe. Z vidika preskriptivnega značaja priročnika, kar do neke mere slovnica zagotovo je, je to sicer pričakovano stališče, če pa slovnico pojmuje kot celovit opis jezika, ki ga jezikoslovec ali skupina jezikoslovcev opravi na podlagi izbrane metode, pa je tak konsenz nemogoče pričakovati.

B. Skupina (študenti drugega letnika)

Odgovori študentov drugega letnika so nekoliko drugačni od odgovorov njihovih starejših kolegov. Rezultati pa so zaradi večjega števila sodelujočih morda nekoliko bolj reprezentativni.

1. Študenti slovnico uporabljajo različno pogosto, kar 16 respondentov jo uporablja zgolj za potrebe študija, sicer pa v njej ne iščejo drugih informacij. 18 jih slovnico uporablja od enkrat do petkrat na mesec, 5 samo enkrat na mesec, štirje jo uporabljajo trikrat na mesec med študijem, sicer ne, 1 jo uporablja samo med izpitnim obdobjem, trije desetkrat na mesec, štirje petnajst- do dvajsetkrat na mesec, eden pa celo vsak dan.
2. Od 52 študentov, ki so sodelovali v anketi, jih 47 uporablja različne izdaje Toporišičeve slovnice. Eden od vprašanih je navedel le, da uporablja novejšo izdajo, ne pa tudi naslova in/ali avtorja, dva sta zapisala, da uporabljata elektronsko slovnico, eden pa žepno, vendar niso navedli avtorjev ali naslovov, tako da v resnici ne vemo, na kateri priročnik v resnici referirajo. Eden od sodelujočih pa uporablja *Malo slovnico slovenskega jezika M. Gomboc*.
3. Na vprašanje, kaj jih moti pri slovnici, ki jo uporabljajo, jih 7 ni odgovorilo, trije so napisali, da ne vedo oz. ne morejo odgovoriti, ker jo premalo uporabljajo, 7 študentov ne moti nič, drugi pa med odgovori navajajo podobne ugotovitve, kot so jih navedli tudi študenti tretjega letnika. 14 jih meni, da je slovnica nepregledna; da je nejasna, sta menila dva; njena teža moti 6 študentov, 4 pa število strani oz. obsežnost. Dva menita, da je v njej preveč nizanja podatkov, dva pa menita, da je premalo natančna, enega motijo nejasni primeri, drugega pa prenatana delitev poglavij. Eden meni, da je nerazumljiva, eden pa navaja, da se v njej ne znajde (pri tem ne navede, kaj je vzrok). 5 jih meni, da je zastarela, štirje omenjajo zapletenost in nesistematičnost, eden omenja pretirano strokovnost in eden nezanesljivost.
4. 16 vprašanih študentov preferira elektronsko izdajo slovnice, 29 klasično, 7 pa bi jih uporabljalo obe obliki, in sicer bi klasično uporabili za študij, za hitro iskanje informacij pa elektronsko.
5. Pet študentov drugega letnika ni odgovorilo na vprašanje, kaj bi po njihovem mnenju bile lastnosti dobre slovnice, eden pa je napisal, da ne ve. Kar 21 vprašanih je med lastnostmi omenilo preglednost (eden je pri tem opozoril na preglednost kazala), eden pa je opozoril na natančno in bolj razdelano stvarno kazalo. Dva vprašana sta menila, da je bolje, če je slovnica oblikovana v več knjigah, ki so lahko bolj obsežne in bolj natančne, eden pa meni, da je kakovost slovnice v tem,

da je manj obsežna; na primere iz praktične rabe jih opozarja sedem, 4 menijo, da mora biti slovnica enostavna, 1 pa, da mora zgoščeno predstavljati pomembna vprašanja in ponuditi jasen in jedrnat opis. Na razumljivost in opremljenost s primeri, ki zagotavljajo razumljivost, opozarja pet vprašanih, dva menita, da bi morala biti slovnica zanimiva, eden njeno dobro lastnost vidi v inovativnosti. Za enega od vprašanih je pomembna njena oblika, slovnica bi po njegovem mnenju morala biti privlačna na pogled, biti bi morala barvna in na koncu vsakega poglavja bi morala imeti povzetek. Eden navaja tudi njeno prijaznost do uporabnika, drugi pa, da bi morala vsebovati slikovno gradivo, preproste grafe in tabele. En odgovor pa opozarja še na pomembnost vključenosti novih spoznanj, s čimer bi zagotavljali njeno ažurnost.

Večina študentov uporablja slovnico predvsem kot študijsko gradivo, vendar nekateri tudi v tej vlogi po njej posegajo precej redko. Trije celo kot odgovor na peto vprašanje navajajo, da bi moralo obstajati več razlogov, da bi jo sploh morali vzeti v roke. Preseneča pa, da je med študenti kar nekaj takih, ki jo uporabljajo skoraj vsak drugi dan. Skoraj vsi uporabljajo *Slovensko slovnico* Jožeta Toporišiča, nekateri pa posegajo tudi po skrajšanih in prilagojenih izdajah drugih avtorjev. Kljub temu da jih kar nekaj motijo teža, obseg strani in nepreglednost zaradi oblike, pa bi se za klasično knjižno izdajo odločilo več kot polovica študentov. Tisti, ki bi raje posegli po elektronski obliki, pa bi to storili zaradi hitrejšega dostopa do podatkov in večje prijaznosti do uporabnika. Med lastnostmi, ki jih navajajo kot dobre, jih je precej takih, ki zadevajo predvsem zunanjo obliko knjige, ki pa seveda ni brez vpliva na njeno razumljivost. Nekateri odgovori pa so si popolnoma nasprotni, npr. medtem ko jih nekaj meni, da bi morala biti slovnica bolj razdelana, v več knjigah, torej obsežnejša, drugi menijo, da bi morala biti manj obsežna. Razmeroma malo pa je med odgovori takih, ki menijo, da bi morali biti pojasnjevalni primeri iz avtentičnega gradiva aktualne rabe.

Iz predstavljenih odgovorov ugotavljam, da se nekatere izmed mojih predpostavk niso potrdile.

1. Prva predpostavka ne drži, saj po slovnici študenti obeh letnikov ne posegajo prav pogosto, velik je odstotek tistih, ki to počnejo le v času izpitov.
2. Potrdim lahko drugo predpostavko, saj skoraj vsi kot referenčno slovnico navajajo Toporišičevo *Slovensko slovnico*, le redki pa posegajo tudi po drugih priročnikih.
3. Tretje predpostavke ne morem potrditi, saj so kot pomanjkljivost navajali predvsem nepreglednost in tudi nerazumljivost (predvsem zaradi po njihovem mnenju pretirane strokovnosti).
4. Tudi četrte predpostavke ne morem potrditi, saj jih več kot polovica vprašanih preferira klasično knjižno obliko, nekateri pa bi glede na potrebe izbirali med obema oblikama.
5. Peto predpostavko pa lahko potrdim deloma, saj med dobrimi lastnostmi pogosto navajajo preglednost, manjkrat pa sistematičnost in aktualnost gradiva (temelje-

čega na korpusu). Pogosto pa se pojavljajo atributi, ki zadevajo zunanjo privlačnost, npr. uporaba barv ipd.

Za konec

Če bi torej na podlagi odgovorov naključno izbranih študentov slovenistike, ki so sodelovali v anketi, sklepali o tem, ali je slovenski jezikoslovni prostor zrel za nov kompleksen opis jezika in ali jih morda potrebuje več, bi bili sklepi precej različni. Različni pa bi bili tudi glede odločitve, ali potrebujemo slovnico v elektronski ali klasični knjižni obliki. Praksa, pa tudi odgovori respondentov kažejo, da zgolj enoznačne rešitve ni. O tem, da so elektronski jezikovni viri privlačni, predvsem pa mnogokrat enostavno dostopni, nenazadnje pričajo tudi statistični podatki o dostopih do jezikovnih portalov, ki strmo naraščajo, na drugi strani pa se odločitev za klasično, knjižno obliko priročnika nekako vključuje v trend, ki ga je zaznati po poročilih angleških založnikov in knjigarnarjev (*Delo*, oktober 2015), da je prvič po letu 2007 zaznati visok porast prodaje klasičnih knjig, medtem ko so leta 2014 in 2015 prodali le nekaj primerkov e-bralnikov Kindle in so jih zato umaknili iz prodaje.

»Slovenska slovnica je sistem pravil o jezikovnih sredstvih in njihovih odnosih v slovenščini« (https://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenska_slovnica), slovenska slovnica pa je tudi priročnik, v katerem je ta sistem opisan. Ker je namenjen čim širšemu krogu naslovnikov, tako rekoč vsem rojenim in nerojenim govorcem slovenščine, mora upoštevati njihovo različno znanje jezika in znanje o jeziku ter potrebe in različne sporazumevalne prakse. Vseh teh različnih potreb en sam priročnik, ena sama slovnica ne more zadovoljiti. In ker je jezik živ organizem, ki se neprestano razvija, se mora razvijati in spreminjati tudi slovnica, pri tem pa moramo upoštevati tudi spremembe v kontekstu v najširšem pomenu besede. Pri sestavljanju koncepta slovnice pa je, tako kot pri vseh drugih priročnikih, treba upoštevati, komu je priročnik namenjen in kaj bo njegova glavna vloga. Morda lahko take pilotne študije, kot je ta, nekoliko bolj osvetlijo uporabnikov vidik, ki ni vedno enak avtorjevemu.

Literatura

- MARUŠIČ, Franc, ŽAUCER, Rok, 2015: Jože Toporišič. Slovenska slovnica. Kozma Ahačič (ur.): *Slovenske slovnice in pravopisi: spletišče slovenskih slovnice in pravopisov od 1584 do danes*. Različica 1.0. <http://www.fran.si/slovnice-in-pravopisi/46/1976-toporisic>. Zadnja sprememba 10. 6. 2015.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1976, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- ŽAGAR, France, 1985: *Slovenska slovnica in jezikovna vadbica*. Maribor: Založba Obzorja.
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Grammar> (dostop 20. 10. 2015)
- https://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenska_slovnica (dostop 20. 10. 2015)
- <http://www.fran.si/slovnice-in-pravopisi/> (dostop 20. 10. 2015)
- <http://www.fran.si/slovnice-in-pravopisi/46/1976-toporisic> (dostop 20. 10. 2015)
- <http://www.slovenscina.eu/> (dostop 20. 10. 2015)
- <http://www.slovenscina.eu/portali/pedagoski-slovnici-portal> (dostop 20. 10. 2015)
- <http://viri.trojina.si/v/slovnice/> (dostop 20. 10. 2015)
- <http://viri.trojina.si/> (dostop 20. 10. 2015)